

HASTALIK İSİMLERİNDE ÖRTMECE

Dr. Aylin KOÇ*

Öz

Örtmece, söylenmesinden rahatsızlık duyulan veya utanılan bir durumu uygunsuz, kaba, yakışıksız kelimelerle ifade etmek yerine, daha uygun kelimelerle ifade etmektir. Her toplumun duyarlı olduğu konular vardır. Bazı durumlarda bir konuyu doğrudan söylemek yerine daha yumuşak ve nazik kelimelerle ifade etmek gerekir. Bu yolla, kişiler, ölüm, hastalık doğum ve diğer sosyal problemler gibi durumlarda örtmece ifadeleri kullanmak suretiyle daha uygun ve nazik şekilde konuyu ifade ederler. Bu çalışmada, hastalık isimlerinde örtmece konusu ele alınacaktır. Ayrıca, çalışmanın sonunda sözlüklerden derlenen hastalık isimleri sözlüğü de yer almaktadır.

Anahtar kelimeler: Örtmece, Hastalık İsimleri, Hastalık İsimleri Sözlüğü.

Abstract

The Euphemism In The Names Of Illnesses

Euphemism means that an inoffensive expression or a word is used in place of blunt, harsh, indecent one that is considered to be upsetting or embarrassing. In any civilized society, there are some sensitive topics exist. In any civilized society, there are some sensitive topics exist. In some situations, it is very necessary to look for another way of saying to replace the direct expressions. By this way, people always manage to express themselves with some euphemistic terms to show their dignity and respect to others in such field as death, illness, birth, and some social problems. In this study will be handled the euphemism in the names of illnesses. There is a dictionary of names of illnesses at the end of study.

Key words: Euphemism, The Names Of Illnesses, The Dictionary Of The Names Of Illnesses.

* Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, kocayl@gmail.com

Örtmece (İng. *Euphemism* < Yun. *Euphemismus* “iyi, uğurlu söz söyleme”), sözlük anlamı olarak, söylenmesi kaba, çirkin veya sakıncalı görülen nesnelere, kavramların başka kelimelerle daha uygun ve edepli bir biçimde anlatılmasıdır. Daha geniş bir ifadeyle, kimi varlıklardan, nesnelere söz edildiğinde doğacak, korku, ürkme, iğrenme gibi duyguların, kötü izlenim ve çağrışımların önlenmesi amacıyla yönelen ve bütün dillerde rastlanan bir deyiştirme olayıdır.¹ Türkçede, *örtmecenin* dışında *güzel adlandırma*, *iyi adlandırma* terimleri de kullanılır. Türkçede *örtmece*, *edeb-i kelâm* adıyla da anılırdı. *Edeb-i kelâm*, ifadenin mübtezel ve bayağı ifadelerden münezzehe bulunmasıdır.² Diğer bir ifadeyle, *edeb-i kelâm*, anlama etki ve kuvvet vermek yahut değersizlik ve bayağılığını gizlemek gibi bazı yararlarını sağlamak için bir düşüncenin özel bir kelimeyle değil, mecazî bir söz dizisi ile tasvir edilmesinden ibarettir.³

Tanımlardan da anlaşıldığı üzere *örtmece* yoluyla toplumun veya bireyin korku, ürkme, iğrenme gibi kötü izlenim ve çağrışımlarının önlenmesi sağlanmaya çalışılır. *Örtmecenin* oluşum sebepleri içerisinde korku, ürkme, iğrenme yaratan şeylerin, kırıcı ve tatsız durumların, ahlaka aykırı kabul edilen veya söylenmesi ayıp sayılan varlık ve kavramların gizlenmesi bulunmaktadır. Bu gizlenmeye çalışılan kişilerde korku, ürkme ve iğrenme yaratan durumlardan bir tanesi de *hastalıklardır*. Hastalığın getirdiği olumsuzluğu ve uğursuzluğu uzaklaştırmak, dağıtmak için halk arasında çeşitli sözlere başvurulur. Özellikle bu tür durumlarda, *Allah göstermesin*, *Allah başa vermesin*, *Allah dert verip derman aratmasın*, *düşman başına*, *evlerden irak / uzak (olsun)*, *ev(ler)den dışarı / uzak*, *ocaklardan uzak*, *Kaf Dağı'nın arkasına* gibi sözler sarf edilir. Hatta, ölüm, hastalık veya kötü bir durumdan söz edilirken dinleyenlerin aynı durumla karşılaşmamalarını dilemek için elle kulak memesi çekilip taşa veya tahtaya vurulur ve bunun akabinde *dağlara taşlara*, *şeytan kulağına kurşun* gibi çeşitli ifadelere başvurulur. Bazı yörelerde bu, tahtaya yapılmaz, tahtaya yapılırsa, bu uğursuzluğun başa geleceğine, geri döneceğine inanılır. Sevdiklerimize hastalık ve ölümü kondurmamız çok zordur. Bu sebeple hastalık isimlerinde -ölüm konusunda olduğu gibi- oldukça yaygın olarak *örtmece* örnekleri karşımıza çıkar.

Bu çalışmada, hastalık isimlerindeki *örtmece* örnekleri üzerinde durularak; hastalıklar, tedavisi mümkün olmayan veya tedavisi uzun süren hastalık adlandırmaları; korku, hurafe, inançlara dayalı hastalık adlandırmaları; toplum tarafından ayıp, kaba, müstehcen kabul edilen hastalıklara ve özel hâllere dayalı adlandırmalar; kısa süreli, hafif, tedavisi

¹ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s. 422.

² Tâhir-ül Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, Haz. Kemal Edip Kürkçüoğlu, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984, s. 40.

³ Süleyman Fehmi, *Edebiyat*, Haz. Ali Yıldırım, Fırat Üniversitesi Yayınları, Elazığ 2004, s. 273.

mümkün olan diğer hastalık adlandırmaları başlıkları altında değerlendirilecektir. Bu değerlendirmelerin neticesinde, *Derleme Sözlüğü* ile Anadolu ağızlarıyla ilgili olarak Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan çalışmaların sözlük kısımlarının ağ ortamına aktarılmasıyla oluşan *Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü*'nün taranmasıyla oluşturulan *Hastalık İsimleri Sözlüğü* yer almaktadır.⁴

Hastalık; organizmada birtakım değişikliklerin ortaya çıkmasıyla sağlığın bozulması durumudur. Tarihî süreçte, tarım öncesi avcılık ve toplu-yıcılık uğraşan toplumlarda, insanlar hayatlarını genellikle çevreyle ilgili sebeplerle ve av kazaları sonucu kaybetmiştir. Tarım toplumlarında hava, su, yiyecek ve vektörlerle bulaşan enfeksiyon hastalıkları yaygınlaşmış ve salgınlar çok sayıda insanın ölümüne yol açmıştır. Günümüz modern toplumlarında ise enfeksiyon hastalıkları yerine kronik hastalıklar yaygınlaşmış; dejeneratif hastalıklar, kalp hastalıkları ve kanser, ölüm sebeplerinin başında yer almaya başlamıştır.⁵

Ağızlarda, *hastalık* kelimesini kullanmak yerine hastalığın niteliğine göre çeşitli kelimeler kullanılır: Genel olarak hastalık için *araz, dert, maraz, maraza, çor, illet, sökellik, sayrılık, zort, yiyik*; ölümcül hastalıklar için *alıcı, can alıcı, alifatma, ölet*; salgın hastalıklar için *kırgan (gıran, gırgan)* veya *kırgın, kara kıran, salım, orta ağrısı*; bulaşıcı, ölümcül olmayan hastalıklar için *gezargi veya gezeen, sepic, turnık*; uzun süren hastalıklar için *ıngıraz, karaağrı*; hafif hastalıklar için *mıngırın* gibi kelimeler kullanılır. Günümüzde de kanser, AIDS, Avian Influenza (H5N1) (kuş gribi) gibi ölüme sebep olabilen hastalıklarda, hastalığın adının zikredilmesi yerine *ölümcül hastalık, kötü hastalık, amansız bir hastalık* ifadelerine sıkça rastlanır.

Hastalıklarla ilgili adlandırmaları genel olarak şu başlıklar altında değerlendirmek mümkündür:

1. Tedavisi mümkün olmayan veya tedavisi uzun süren hastalık adlandırmaları: Önceki yüzyıllarda binlerce kişinin ölümüne sebep olan pek çok salgın hastalığın önüne geçilmiş, bazılarının kökü kazanmıştır. Pek çok bulaşıcı hastalık modern tıbbın aşılılarıyla kontrol altına alınmıştır.⁶ Bu hastalıklardan bir tanesi de *verem*dir. Ağızlarda, *verem* için pek çok örtülü kelime kullanılmaktadır: *adı bellisiz, adı batası, akarca, gelincik, güzel hastalık, gözelleme/güzelleme, güzelağrı, ince ağrı, ince hastalık, ince dert, ince illeti, kel hastalık, kurudan, öpke avruu, sütçe, yılcık* gibi. Halk arasında sevda çekip ölene de *ince hastalıktan öldü* derlermiş. Burada, sevdadan kaynaklanan *ince hastalık* da *verem* olmalıdır.

⁴ Türk Dil Kurumu, *Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü*, <http://tdkterim.gov.tr/ttas/>

⁵ Ayşe Tekin, *Sağlık-Hastalık Olgusu ve Toplumsal Kökenleri (Burdur Örneği)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2007, s. 28.

⁶ Ayşe Tekin, *a.g.e.*, s. 50.

Tanzimat'la beraber romantizmin büyüğü havasını üstünde taşıyan ediplerimizin eserlerinde görülen genç kız tiplerinin birçoğunda *vereme* rastlarız. Ancak, bu eserlerde hassas ve ince ruhlu insanlara has bir meziyet gibi çıkar karşımıza ve övünç vesilesi olur.⁷

Şiddetli ishal ve kusmalarla kendini gösteren, çok bulaşıcı, salgın ve öldürücü bir hastalık olan *kolera* için de örtmeceye dayalı adlandırmalar söz konusudur. Gelişmiş ülkelerde *kolera* salgınları artık pek sık yaşanmazken, temiz su bulmanın zor olduğu ve kanalizasyon sisteminin tam olarak gelişmediği ülkelerde hâlen *kolera* hastalığına rastlanmakta ve bu hastalık salgın hâlinde ölümlere sebep olmaktadır. Bu hastalık, ağızlar da şu kelimelerle ifade edilir: *çapıt hastalığı*, *kirli paçavra*, *çank çıkartmaz*, *göğertme* ~ *gövertme*, *ıçağrsı*, *kusağ* ~ *kusah*, *ölet* gibi.

Hasta farelerden insana geçen bir mikrobun oluşturduğu bulaşıcı ve öldürücü hastalık olan ve halk arasında *kara ölüm* olarak da adlandırılan *veba* yerine ağızlar da çeşitli kelimeler kullanılır: *kırran*, *yumrucak*, *baba* gibi. *Baba* kelimesi aynı zamandan bedduada da kullanılır: *Elinde kolunda babalar çıksın* gibi.

Kirli sular da, bu sularla sulanmış sebzelerle bulunan, ortalama üç hafta süren, ateşli ve tehlikeli bir bağırsak hastalığı olan *kara humma* olarak da bilinen *tifo* için halk ağzında çeşitli örtmece kelimeler kullanılmaktadır: *ağrıter*, *yatalak*, *terecik*, *terleme*, *terletme*, *yorgaca*, *karayatalığ* ~ *karayatılığ*, *ter hastalığı* gibi.

Bir organ veya dokudaki hücrelerin düzensiz olarak bölünüp çoğalmasıyla beliren kötü urların yol açtığı çağımızın ölümcül hastalıklarından olan *kanser* hastalığı, halk ağzında *incitmebeni*, *dokunmabana*, *ye-yülme*, *yiyici yara* gibi kelimelerle ifade edilir.

Karaciğerin büyümesi veya körelmesi ile ortaya çıkan, ölümcül de olabilen bir diğer hastalık *siroz*dur. Halk arasında *siroz* hastalığına yakalanmış bir kişiden bahsedilirken hastalığın adını zikretmek yerine *Atatürk'ün hastalığından* da denilmektedir.

Tıp dilinde *variola* veya *smallpox* olarak adlandırılan *çiçek* hastalığı bilindiği üzere oldukça tehlikeli, bulaşıcı ve bazen ölümcül olabilen bir enfeksiyon hastalığıdır. Hastalık, irinli kabarcıklar dökerek yüzde izler bırakır. Ancak, tüm dünyada uygulanan aşı kampanyalarıyla hastalık ortadan kaldırılmıştır. Geçmişte salgın hâlinde ölümlere sebep olan bu hastalık, halk ağzında ve konuşma dilinde güzel kokulu ve renkli bitkilerin genel adını taşıyan *çiçek* kelimesiyle karşılanmıştır; *çiçek* hastalığına yakalanmak ise *çiçek çıkarmak* olarak kullanılır. Ayrıca, *çiçek* hastalığı *donanma*, *bezeme*, *cıbar*, *çeçek* kelimeleriyle de ifade edilir. *Çiçek* hastalığının daha tehlikeli bir türü ise *deve çiçeği* olarak adlandırılır.

⁷ Özkan Yalçın, "Şarkışla Folklorunda Verem", *Türk Folkloru, Aylık Folklor Dergisi*, Sayı: 26, Eylül 1981, s. 23.

Hansen basilinin sebep olduğu, bulaşıcı ve müzmin bir deri hastalığı olan *cüzzam* halk arasında *miskin hastalığı* olarak da adlandırılır. Hastalığın yaygınlaşmaya başladığı ve tedavisinin bilinmediği dönemlerde, cüzzamlılar adeta lanetlenmiş kimseler olarak kabul edilip, toplumdan dışlanmışlardır. Hatta yerleşim birimlerinden uzak yerlere, özel adalara sürülerek buralarda kendi hâllerine bırakılmışlardır. Cüzzam hastalığı halk arasında *baba*, *cudam*, *dönük*, *kötü yara*, *yenirce* gibi kelimelerle de ifade edilir.

2. Korku, hurafe, inançlara dayalı hastalık adlandırmaları: Bazı hastalıkların adlandırmalarında ise, korku, hurafe ve inançlara dayalı adlandırmalar olduğu görülmektedir. *Epilepsi* ya da *sara hastalığı* bu hastalıklardan bir tanesidir. Kısa süreli beyin fonksiyonu bozukluğuna dayanan nöbetler hâlinde tekrarlanan bu hastalığın halk arasında cinden ve büyüden kaynaklandığına inanılır. Bu sebeple hastalığı def etmek üzere dualar okumak, muska hazırlamak, türbelere gitmek ve birtakım ilaçlar hazırlamak gibi çarelere başvurulur. Bunun yanı sıra, *sara* hastalığını zikretmemek üzere çeşitli örtülü ifadeler kullanılır: *al basma*, *bayılma*, *cin çarpması*, *dışarlık*, *eser ~ eserge*, *koyanavrul*, *tutalga ~ tutak ~ tutalık ~ tutar ~ tutarak ~ tutarı ~ tutarık*, *uğrak*, *yellenme* gibi.

Özellikle süt çocuklarında D vitamini eksikliği ile kalsiyum, fosfor eksikliğinden veya dengesizliğinden ileri gelen, biçim bozukluğuna sebep olan tıp dilinde *raşitizm* hastalığı olarak bilinen hastalık da bu grupta değerlendirilebilir. Bu hastalığa yakalanmış olan çocuk iştahla yer ama çok huzursuzdur, sık sık ağlar ve geceleri rahat biçimde uyuyamaz. Raşitizm hastalığı için ağızlarda *değiştirme* kelimesi kullanılır. *Değiştirme*, sağlam bir çocuğun birden bire zayıflayarak tanınmayacak hâle gelmesidir. Bu durumda, *değiştirme* kelimesi *örtmece* bir kelime olup, inanca dayalı bir adlandırma örneğidir. Şeytanın çocuğu değiştirdiğine inanılır. Bu sebeple, şeytanı çocuğun odasından uzaklaştırmak ve def etmek üzere, çocuk yalnız bırakılmamaya çalışılır, çocuğun odasına kırmızı et veya süpürge gibi şeyler konulur. İnanışlara göre, şeytan çarpmasıyla olduğuna inanılan, çırpınma ve seğirme belirtileri de gösteren bir çeşit sinir hastalığı olan *erişik* inanca, korkuya dayalı adlandırmalardandır.

Korku, hurafe ve inançlara dayalı adlandırmalardan bir tanesi de doğum sırasında temizliğe dikkat edilmemesi yüzünden lohusanın tutulduğu ateşli bir hastalık olan halk arasında *lohusalık humması* olarak da bilinen *albastı* veya *alkarısı*dır. Böyle bir durumda lohusaya kötü bir ruhun musallat olduğuna inanılır. İnanışa göre, bazen yalnız kalan lohusanın yanına peri kızları gelerek lohusanın ciğerini alır giderler ve bu suretle lohusayı *al basar*. Lohusanın ciğerini alıp suya bırakırsa lohusa ölür. Hurafeye göre *alkarısı* tüfek sesinden, ocaklı adamlardan, demirden ve kırmızı renkten korkar. Bunun içindir ki lohusa yatakta iken başına beyaz yaşmak ve kırmızı tül bağlarlar, lohusaya kırmızı altın takar-

lar, lohusaya kırmızı şeker hediye götürürler.⁸ Halk arasında *alkarısına kara basma* veya *karabasan* da denilir.

3. Toplum tarafından ayıp, kaba, müstehcen kabul edilen hastalıklara ve özel hâllere dayalı adlandırmalar: *Örtmece* kelimelerin kullanıldığı hastalıklardan bir diğeri grubu ise ayıp, kaba, müstehcen kabul edilen hastalıklar ve özel hâller oluşturur. Bu tür hastalıklar halk arasında utandırıcı ve edebe aykırı hastalıklar olduğu için örtülü ifadelerle karşılanırlar. *Sifiliz (syfiliz)*, *gonore* bu hastalıklardandır. *Sifiliz* halk arasında *frenği*; *gonore* ise *bel soğukluğu* adıyla yaygındır. XVI. yüzyılda özellikle tüm Avrupa'yı etkisi altına alan bir hastalık olduğu için *frenk* (< Far. *frenğ* "Cermen veya Latin ırkından olan kimse") kelimesinden türetilmiştir. Bu tür hastalıklar, ağızlarda, *kötü yara*, *külleme*, *şerbetleme*, *yenirce*, *kif*, *seçime* kelimeleriyle karşılanır. Üreme organlarının akıntılı ve bulaşıcı bir hastalığı olan *gonore* halk arasında *bel soğukluğu*, *akarca* olarak adlandırılır. Erkeklerde *cinsel sapkınlık* da halk arasında *kibar hastalığı* olarak adlandırılır.

Söylenmesi ayıp karşılanan hastalıklardan bir tanesi de, bağırsak bozulması neticesinde daha sık ve sulu dışkı çıkarma olan *ishal*dir. Ancak, halk arasında *ishal* kelimesini kullanmak yerine *sürgün*, *ötürük*, *babisa* ~ *babitsa*, *bozgun*, *iç sürme*, *cırcır* ~ *cırcırın*, *söggünlük*, *amel*, *ırlak* ~ *törlek* gibi kelimeler kullanılır. Dışkının katılığı yüzünden büyük abdest bozama veya güçlkle bozma durumu *kabızlık* halk arasında *peklük* ~ *beklik* kelimeleriyle de ifade edilir.

Halk arasında direkt olarak söylenmesi uygun görülmeven, dolaylı yolla söylenen özel hâllerden bir tanesi de hamileliktir. Halk arasında *hamile* kelimesini kullanmak yerine bir kadının hamile olduğunu ifade etmek üzere *ağır ayak*, *ağır ayaklı*, *ağır canlı*, *ağırıklık*, *ayağı ağır*, *aylı günlü*, *gövdeli*, *üzeri yüklü*, *üzerli*, *yüklü* gibi örtülü kelimeler kullanılır. *Karnı olmak* hamile olmak; *ayağı sınımak* ise doğum yapmaktır.

4. Kısa süreli, hafif, tedavisi mümkün olan diğeri hastalık adlandırmaları: Vücudun herhangi bir yerinde oluşan ve çoğu, deride şişkinlik, kızartı, ağrı ve ateş ile kendini gösteren irin birikimi adını verebileceğimiz *çiban* için de ağızlarda *örtmece kelimeler* kullanılmaktadır: *adı batası*, *köstebek*, *akarca*, *başlı*, *başsız*, *bulgur püskürtmesi*, *kara mübarek*, *gara gabarcuk*, *morca*, *kuş kuyruğu*, *tilkiburnu*, *gelincik*, *göğündürme lalesi*, *güzellik*, *haspa*, *incibar*, *yumurcak*, *it memesi*, *kedi memesi*, *kedi biciği*, *kedi daşağı* gibi.

Vücudun çeşitli yerlerinde çıkan yaralar için de çeşitli kelimeler kullanılır. Bunlardan bazıları şunlardır: *ağrı*, *bakırbasma*, *datlıcak*, *karataban*, *suluca*, *tavuk götü* gibi. Kötü ve müzmin yaraya, *adı batasıca*, *adını eller alsın*, *adı yaman*, *kötü yara*, *ürküntü* gibi örtmece adlar verilir.

⁸ Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1986, s. 171.

Bir dilde güzel adlandırma ile ortaya çıkmış bütün kelimelerin eksiksiz bir sözlüğünü oluşturmak mümkün değildir. Çünkü bu ifade tarzı devam eden, kalıcı olmayan bir ifade tarzıdır. Her zaman ve mekân içerisinde farklı kişiler, isimlerini anmayı sakıncalı gördükleri varlık veya kavramları farklı şekilde ifade ederek bunlar için yeni kelimeler kullanıyor olabilirler. Ayrıca güzel adlandırma amacıyla da ortaya çıkmış olsa, anlamı iyice yerleşmiş bir kelime artık örtmece kelime olmaktan çıkmış olabilir.⁹

Kaynakçalar

Akpınar, Turgut, “Dünyada ve Türklerde Ağza Alınması Yasak (Tabu) Kelimeler”, *Folklor ve Etnografya Araştırmaları*, İstanbul 1985, 13-27.

Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.

Atıcı, Elif, “Ortaçağ İslam Tıbbında ve Türk Tıp Tarihinde Egzama Tedavisi”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 142, 2003, s. 121-126.

Başoğlu, Bekir, “İnsan Sağlığı İle İlgili Görüş, İnanış ve Uygulamalar”, *Türk Folkloru, Aylık Folklor Dergisi*, Sayı: 36, Temmuz 1982, 11-13.

Bilginer, Hayriye, “Batı Dillerinde ve Türkçede Güzel Adlandırmalar”, *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 596, Ağustos 2001, 441-446.

Bozkaplan, Şerif Ali, “Anadolu Ağızlarında Güzel Adlandırma Örnekleri”, *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish Or Turkic*, 4/3 Spring 2009, 377-397.

Çağatay, Saadet, “Türklerde Batıl İnançlar Arasında Tabu”, *I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri (8-14 Ekim 1973)*, Ankara 1974, 365-373.

Demirci, Kerim, “Örtmece (Euphemism) Kavramı Üzerine”, *Milli Folklor*, Sayı: 77, 2008, 21-35.

Demirhan Erdemir, Ayşegül, “Karantina'nın Türk Tıp Tarihindeki Yeri ve Bazı Belgeler”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 109, Ağustos 1997, s. 49-58.

Gecekuşu, Ahmet, *Güzel Adlandırma*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2006.

Güngör, Ahmet, “Tabu-Örtmece (Euphemism) Sözler Üzerine”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Prof. Dr. Zeki Başar Özel Sayısı*, Sayı: 29, Erzurum 2006, 69-93.

İnan, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1986.

Kuzucular, Emin, “Şarkışla'da Hastalıklar ve Tedavileri”, *Türk Folkloru, Aylık Folklor Dergisi*, Sayı: 5, Aralık 1979, 27-31.

⁹ Ahmet Gecekuşu, *Güzel Adlandırma*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2006, s. II.

Linfoot-Ham, Kerry, "The Linguistics of Euphemism: Adiacronic Study of Euphemism Formation", *Journal of Language and Linguistics*, Vol. 4, No. 2, 2005, 227-263.

Oyarkılıçgil Ateş, Arzu, "Dilde Tabu ve Örtmecenin Yeri Üzerine", *Ankara Üniversitesi Tömer Dil Dergisi, Language Journal*, Sayı: 49, Kasım 1996, 16-19.

Öztek, Zafer, *Halk Dilinde Sağlık Değişleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1992.

Sağol Yüksekaya, Gülden, "Türklerde Ölümün Algılanışı 'Ölmek' Karşılığı Kullanılan Kelimelerden Hareketle", *Uçmağa Varmak Kitabı*, Editörler: Emine Gürsoy Naskali, Gülden Sağol Yüksekaya, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009, s. 3-41.

Süleyman, Fehmi, *Edebiyat*, Haz. Ali Yıldırım, Fırat Üniversitesi Yayınları, Elazığ 2004.

Tâhir-ül Mevlî, *Edebiyat Lügati*, Haz. Kemal Edip Kürkçüoğlu, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984.

Taner, Nuri, "Halk İnanmalarında Cin ve Cin Tutma", *Türk Folkloru, Aylık Folklor Dergisi*, Sayı: 42, Ocak 1982, 12-15.

Tekin, Ayşe, *Sağlık-Hastalık Olgusu ve Toplumsal Kökenleri (Burdur Örneği)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2007.

Türk Dil Kurumu, *Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü*, <http://tdkterim.gov.tr/ttas/>

Türkmen, Seyfullah, "Türkçedeki Örtmece Sözcükler", *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 6, Sayı: 23, Güz 2009, 131-140.

Üçer, Müjgan, "Sivas'ın Tıbbî Folklorunda Göz Hastalıkları-1", *Türk Folkloru, Aylık Folklor Dergisi*, Sayı: 42, Ocak 1982, 3-7.

Üçer, Müjgan, "Sivas'ın Tıbbî Folklorunda Göz Hastalıkları-2", *Türk Folkloru, Aylık Folklor Dergisi*, Sayı: 42, Ocak 1982, 11.

Üstüner, Ahat, "Örtmece Sözcüklerle İlgili Terimler", *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4/8 Fall 2009, 166-177.

Yalçın, Özkan, "Şarkışla Folklorunda Verem", *Türk Folkloru, Aylık Folklor Dergisi*, Sayı: 26, Eylül 1981, 23-25.

HASTALIK İSİMLERİ SÖZLÜĞÜ

Adı batası: Köstebek de denilen çıban, kemik veremi, sıraca.

Adı batasıca/Adını eller alsın:

1. Müzmin yara. 2. Oğlanlık da denilen ateşli bir çocuk hastalığı.

Adı bellisiz: Verem.

Adı yaman: Bir çeşit yara.

Ağır ayak/Ağır ayaklı: Gebe, yüklü, doğurması yakın.

Ağır canlı: Gebe, yüklü, doğurması yakın.

Ağır engini: Nezle.

Ağırlıklı: Gebe, yüklü, doğurması yakın.

Ağrı: 1. Soğuktan ileri gelen bir çeşit hastalık; 2. Yara, çıban gibi hastalıklara verilen ad; 3. Tifo.

Ağrıter: Tifo.

Ağşak: Arı, böcek sokması nedeniyle deride oluşan şişlik, sertlik.

Ağşiş: 1. Üremi; 2. Şeker hastalığı.

Ahinti: 1. Akıntı, sızıntı; 2. Cerahat, irin.

Akarca: 1. Kemik veremi; 2. Bulaşıcı beyin hastalığı; 3. Daima akan çıban, sıraca, fistül; 4. Deri veremi, cüzam; 5. Bel soğukluğu; 6. Köstebek denilen bir hastalık; 7. Akıntılı ve öldürücü bir hayvan hastalığı.

Akarcacık: Küçük sivilce.

Akşiş: Boyunda çıkan bulaşıcı bir çeşit çıban.

Aktutma: Albümin.

Alaşa: Bir çeşit deri hastalığı, çil.

Alazlama: 1. Yüzde ve vücutta çıkan çıbanlar, kızartılar; 2. El, ayak ve yüzün kızarıp şişmesiyle meydana gelen hastalık, yı-lancık.

Alazma: Yüzde ve vücutta çıkan çıbanlar, kızartılar.

Al basma: 1. Lohusa kadınlar-da görülen bir hastalık, loğusa humması; 2. Sara hastalığı.

Albastı: 1. Kızıl hastalığı; 2. Doğum yapan kadınlarda görülen ateşli hastalık.

Algömlek: Kızıla benzer bir çeşit hastalık.

Algöynek: 1. Kızıl hastalığı; 2. Kızamık, kızamıkçık; 3. Kurdeşen hastalığı.

Alıfatma: Ateşli, öldürücü, bir hastalık.

Alkarısı: 1. Loğusa ve yeni doğmuş bebeklere musallat olarak onları boğduğu sanılan ve samanlıkta dolaşarak atların yelesini ördüğüne inanılan görüntü; 2. Albastı, loğusa kadınlara musallat olan muhayyel yaratık, kötü ruh.

Amel: İshal.

Ara çoru/Ara derdi/Ara hastalığı/Aralık hastalığı/Ara salımı: Nezle, grip.

Arakan: Göz hastalığı, bir çeşit körlük.

Ârı hastalığı: Tifo hastalığı.

Arpacuk: Arpacık denilen göz hastalığı.

Aslançınağı: Şirpençe denilen çıban.

Ateş gömleği: Kızıl hastalığı.

Ateşpare: Bir cilt hastalığı, yı-lancık.

Ayağı ağıt: Gebe.

Ayağı sınımak: Doğum yapmak.

Aykaranısı: Bir göz hastalığı.

Ayığ: Verem.

Aylı günlü: Gebe, doğurması yakın.

Aylık: Çocuklarda ayda bir ishal ve sancı şeklinde ortaya çıkan hastalık.

Baba: 1. Büyük onulmaz çıban, veba, dert, hastalık (ilenmelerde);

- Cor:** Fıtık hastalığı.
- Cudam:** Cüzzam.
- Cuhar:** Sıtmaya benzer ateşli bir hastalık.
- Curul:** Fıtık hastalığı.
- Cüfer/Cüher:** Sıtmaya benzer ateşli bir hastalık.
- Çakla:** Bir çeşit göz bozukluğu.
- Çakma/Çakmaca/Çakmak:** Deri hastalığı, yara, çıban.
- Çalma:** Bir cilt hastalığı.
- Çapıt hastalığı:** Kolera.
- Çarık çıkartmaz:** Kolera.
- Çatlak:** Kabakulak hastalığı.
- Çeçek:** Çiçek hastalığı.
- Çekilen:** Grip hastalığı.
- Çengi yeli:** Romatizma hastalığı.
- Çıbık:** 1. Çocukların topuğunun arkasında çıkan yara; 2. Göz hastalığı.
- Çığıt:** Hamile kadınların yüzünde görülen koyu renkli leke.
- Çıhma:** Vücutta çıkan başsız çıban.
- Çıkıl:** Vücutta meydana gelen kabarcıklar.
- Çiçek:** 1. İrinli kabarcıklar dökerek yüzde izler bırakan ateşli, ağır ve bulaşıcı bir hastalık; 2. Fı-rengi.
- Çiloz:** Siroz.
- Çohar:** Zehirli sıtma hastalığı.
- Çor:** İspanyol nezlesi.
- Dabas/Dabaz:** Deri üzerinde olan ve kaşıntı yapan kırmızı kabarcıklar, kurdeşen.
- Dağca:** Akciğer yangısı, zatürre.
- Dalak:** 1. Fazla su içmekten ileri gelen bir hastalık, karın şişliği; 2. Difteri hastalığı; 3. Şarbon hastalığı.
- Damakcak:** Damağın kabarması şeklinde olan hastalık.
- Damla/Damlacık/Damna/Domla:** İnme, felç.
- Danamemesi:** Büyük çıban.
- Dank/Dankalak:** Grip, nezle.
- Darucuk:** Çocukların karın ve yüzlerinde olan bir cilt hastalığı.
- Datlacak:** Dudak kenarlarında çıkan bir çeşit yara.
- Daun/Davin/Davun:** 1. Taun, veba; 2. Kan çıbanı.
- Daylı:** Büyük çıban, yıl çıbanı, tehlikeli çıban.
- Değgin:** 1. Soğuk algınlığı ile birlikte gelen sıtma; 2. İshal.
- Değirme:** Deri üzerinde yuvarlak şekilde olan yara, egzama.
- Değişme:** Yeni doğan çocuklarda görülen bir hastalık.
- Değiştirme:** 1. Raşitizm hastalığı; 2. Gürbüz ve sağlam bir çocuğun birden bire zayıflayarak tanınmayacak hâle gelmesi (Şeytanın değiştirdiğine inanılır).
- Demirönü/Demiröyü/Demreği/Demna/Demra/Demravi/Demre/Demreğe/Demreği/Demrevi/Demriye/Demuravi/Derma/Dermege/Dermeği:** Egzama, temriye.
- Dendene:** Trahom.
- Denegutnu/Denekutnu:** Kurdeşen denilen deri hastalığı.
- Deve çiçeği:** Kötü sonuçları olan bir çeşit çiçek hastalığı, ergt-hema nodosun.
- Deve temresi:** Egzama.
- Dıma/Dımağ/Dımağı/Dımağu/Dima/Dimağ/Dimağı/Domağa/Domağı/Duma/Dumag/Dumagı/Dumağ/Dumağa/Dumağı/Dumağu/Dumah/Duman/Dumo/Düma:** Nezle, grip, bronşit.
- Dıngır:** Uyuz hastalığı.
- Dırık:** İshal.
- Dışartık:** Sara hastalığı, epilepsi.
- Dilaltı:** Mikrop kapıldığı için dil altında çıkan ve kurbağa gibi ses çıkartan kabarcık.
- Dirsek:** Arpacık denilen göz hastalığı.

Doğca/Doğıca: Zatürre.

Doğucu/Doluca/Dongucu/Donuca/Donucu/Donurca/Dovucu: Tetanos hastalığı.

Dokunmabana: Kanser.

Dolluk: 1. Mide bozukluğu, karın şişkinliği şeklinde beliren hastalık; 2. Bebeğin vücudunda çıkıp kaybolan sivilceler.

Dolukma/Doluksuma: Nefes darlığı.

Doluluk: Yeni doğan çocuğun yüzündeki sivilceler.

Dombalak: Zatürre.

Domuzbaşı: İnsanların yüz, baş ve vücutlarında şişkinlik şeklinde beliren hastalık.

Donama: Kabakulak hastalığı.

Donanma: 1. Bütün vücudu kaplayan, kırmızı benekler şeklinde beliren ve sonra sulu yara haline gelen hastalık; 2. Vücutta çıkan şişler; 3. Çiçek hastalığı; 4. Dolama hastalığı.

Dönük: 1. Cüzzam hastalığı; 2. Ayak altında ezilmekten meydana gelen yara.

Dulukka/Dulunkaba: Kabakulak hastalığı.

Dulunkabası: 1. Kabakulak hastalığı; 2. Üşümekten yüzün ve boğazın şişmesi.

Dutalga/Dutalık/Dutalka/Dutarak/Dutarga/Dutu/Dutulga: Sara.

Düğürçük: Sivilce.

Ellerji: Alerji.

Embelek: Bir çocuk hastalığı.

Engi: 1. Nezle; 2. Bademcik iltihabı; 3. Felç.

Engin: 1. Diş nezlesi; 2. Genelikle çene altının ve yüzün şişmesiyle beliren hastalık; 3. Nezle.

Enme/İnme/İngi/İngin: 1. İnme, felç; 2. Nezle.

Epenek: Kulunç hastalığı.

Erişik: İnanışlara göre, şeytan çarpmasıyla olduğuna inanılan,

çarpınma ve seğirme belirtileri de gösteren bir çeşit sinir hastalığı.

Eser/Eserge: Sara.

Eskihası: Kulunç hastalığı.

Eşek gummas: Kanser.

Etdirseği/İddirse/İtdirse/İtdirseği/İttirse/İttirseği: Arpacık.

Et yaran: Daha çok parmaklarda olan bir çeşit çıban, dolama.

Faliç: Felç.

Fır: Ur, şişkinlik.

Fışgırth: Sivilce, kabarıklık, yanık kabarcığı.

Fışkıl: Yanığın deride oluşturduğu sulu kabarcıklar.

Filibit: Ayaklarda olan bir hastalık.

Fokye: El ve yüz şişmesiyle beliren ve bu şişliklerde kanın hareketinin hissedildiği bir çeşit hastalık.

Fufu: Çocuk dilinde yara, bere.

Gangıran/Gangiren: Kangren.

Gara kabarcık: Dilde çıkan çıban gibi küçük şişlik.

Garavurgun: Zatürre.

Gardel: Kaşıntı yapan bir çeşit hastalık, kurdeşen.

Gargın: Gebe.

Garıh: Göz ağrısı; kara bakmaktan gözlerin iyice kızarıp görmemesi.

Gasıhma: Uyuz.

Gece gabaruğu/Gece kabarcığı/Gece yanığı/Gice yanığı: Vücutta kabarcıklar yapan bir çeşit hastalık.

Gelincik: 1. Verem; 2. Kalp hastalığı; 3. Yılancık hastalığı; 4. Gözde arpacık; 5. Böbrek hastalığı; 6. Lenfa düğümü iltihabı; 7. Yüzde olan bir çeşit çıban; 8. Süt çocuklarında görülen öldürücü bir hastalık.

Gemleme: Ağızda olan bir hastalık.

Geveme: Kaşıntılı yapan bir çeşit bir deri hastalığı.

Gıgı: Boğazda olan şişlik, guatr.
Gilyaran: Parmak ucunda meydana gelen bir çeşit yara.
Gıylama: Elde çıkan bir çeşit yara.
Gızambuh: Kızamık.
Gızdırma: Sıtma.
Gızıl yurük: Yürük hastalığının en tehlikeli olanı.
Gıcık/Gicimik: Uyuz hastalığı.
Giciyik: Ekzama hastalığı.
Goynük: Yanık.
Göğertme/Gövertme: Kolera.
Gögündürme/Gögündürme lalesi: 1. Bir çeşit çıban; 2. Göz hastalığı.
Gövdeli: Gebe, hamile.
Gözel hastalık: Verem.
Gözelleme/Güzelleme: Verem.
Gözenti: Karasevda denilen akıl hastalığı.
Gözündeki olmak: Canı istediği şeyi elde edememekten meydana gelen bir çeşit sinir hastalığı.
Guldur: 1. Boğaz hastalığı, guatr; 2. Fıtık.
Gunt: Felç hastalığı.
Gurdeşenek/Gurdeşen: İnsan bedeninde kabarcıklar yapan bir hastalık.
Gurele/Gurilla/Gurule: Kolera hastalığı.
Guruyel: Romatizma.
Gümanlı: Gebe.
Güveleme: İshal.
Güzelağrı: Verem.
Güzellik: Şark çıbanı.
Hambelek: Küçük çocuklarda karın ve vücut şişmesiyle beliren bir çeşit çocuk hastalığı.
Haraza: Ciğer hastalığı, öksürük.
Harik: Nezle, bronşit.
Haspa: Tehlikeli çıban, yara.
Hatma: Başta meydana gelen şiş, ur.

Hecran/Heciran/Hiciren/Hicran/İciran/İciren/İçran: İltihap.
Hıclayık: Boğmaca.
Hıkık: Boğazda meydana gelen küçük ur.
Hınam: Kemik veremi.
Hıra: Frengi çıbanı.
Hırtık: 1. Boğmacaya benzer bir çeşit hastalık; 2. Kuşpalazı gibi nefes darlığı yapan bir hastalık.
Hışirik: Başta çıkan küçük çıban.
Hişhiş: Bir çeşit hastalık.
Horazcık: Bir çeşit boğaz hastalığı.
Horozik: Boğmaca hastalığı.
Hoşrik/Hoşuruk: Vücutta meydana gelen toplu iğne başı büyüklüğündeki kabarcıklar.
Hörlek: İshal.
Hörtük: Yara (ilenç olarak kullanılır).
Hötürük: Sürgün, ishal.
Hulhul: Çene ve koltuk altında meydana gelen şiş, beze.
Humra: Ateşli hastalık, humma.
Hüy dutma: Kan dolaşımı ve sinir sisteminin bozulmasından ileri gelen bir çeşit hastalık.
İcık: Azmış yara.
İğınık/İğnik/İkınıh/İkıntı/İğnik/İğnik/İyindirik/İyınık/İyınık: İshal, dizanteri.
İğınık memesi: Basur hastalığı.
İmık: Bir çeşit diş hastalığı.
İsgal: Bağırsak bozukluğu, ishal.
İsırgı: Ağızda kaşıntı ve kabarcıklar yapan, perhizle giderilen bir çeşit hastalık.
İsıtma: Sıtma hastalığı.
İska/İskıtça: Verem.
İssırgı: Trachoma benzer bir çeşit göz hastalığı.
İçağrısı: 1. Dizanteri; 2. Kolera; 3. Verem.

İlancih/Yılancah: Kemik veremi.

İlancık: 1. Çıbana benzer bir yara, yılanlık; 2. Romatizma, siyatik.

İlmece: Kızamık.

İmik boğması: Boğazın iç tarafında çıkan çıban.

İnah: Boğmaca hastalığı.

İnce ağrı: 1. Verem; 2. Kalp hastalığı.

İnce arı/İnce dert/İnce hastalık/İnce illeti: Verem.

İncibar: Bir çeşit çibancık.

İncicik: Kırk günlük çocukların vücutlarında görülen küçük sivilceler.

İncili/İncilo/İncir: Gözde çıkan arpacık.

İncili sığı: Kırk günlük çocukların vücutlarında görülen küçük sivilceler.

İncitmebeni: Kanser.

İntap: İltihap, irin.

İplicek: Karaciğer ve gırtlakta meydana gelen bir çeşit hastalık, Yemen çıbanı.

İshal: İshal, sürgün.

İssıtma: Sıtma.

İssice: Verem.

İtmemesi: Koltuk altında çıkan bir çeşit çıban.

İyindirik: Bağırsak bozukluğu hastalığı, ishal.

Kabaram: Üzüntüden olan sinir hastalığı, bir çeşit delilik.

Kamartlaz: Kurdeşen hastalığı.

Kaningini: Alından kan akmakla geçtiğine inanılan bir hastalık.

Kanlı balgam: Dizanteri.

Kanyel: Bir deri hastalığı, egzama.

Karabakma: Difteri, kuşpalazı.

Karabasan/Karabasma: Doğumdan hemen sonra gelen ateşli hastalık, havale.

Karaçıkın: Zatülcenp, satlıcan hastalığı.

Karadalak: Yüz, burun ve dudakların şişmesiyle beliren hastalık.

Karagöndürme/Karagöyündürme: Bir çeşit çıban, şarbon hastalığı.

Karagöynük: Soğuktan vücudun her yanında olan ve ağrı yapan şişler.

Karağı: Güneş battıktan sonra göz görmeme hastalığı, tavukkarası.

Kara humma: Tifo.

Karakabar/Karakabarcık: 1. Taş vb. sert cisimlerin çarpmasından ya da batmasından ayak altında olan şişlik; 2. Dilde çıkan küçük kabarcık; 3. Parmaklarda çıkan iltihaplı yara, dolama.

Karamık/Karamuk: Vücutta siyah kabarcıklar çıkaran bir hastalık (Suçiçeği olabilir).

Karamübarek: Şirpençe, kan çıbanı.

Kara ölüm: Veba.

Karapençe: Bir çeşit çıban, şarbon hastalığı.

Karasalgın: 1. Dişlerdeki iskorpit hastalığı; 2. Boğaz ağrısı.

Kara sarılık: Üst dudak ile diş arasında çıkan bir kabarcık.

Karataban: Ayak altında olan iltihaplı yara.

Karayakma/Karayakmaca: Bir çeşit çıban, şarbon hastalığı.

Karayanı: Bir çeşit çıban, şarbon hastalığı.

Karayanık: İnsan vücudunda kabarcıklar biçiminde beliren hastalık.

Karayatalıg/Karayatılıg: Tifo.

Karıg/Karık: Bir göz hastalığı.

Karuncacık: Vücutta çıkan, kaşıntı yapan kara kabarcıklar.

Karnı olmak: Gebe olmak.

Kaşıntı: Uyuz hastalığı.

Kavlatma: Soğuk alınlığı.
Kavuç: Fıtık hastalığı.
Kazıklama: Fıtık hastalığı.
Kazıklı huma: Tetanos.
Kedibiciği/Kedidaşağı/Kedimemesi: Koltuk altında çıkan bir çeşit çiban, köpek memesi.
Kedidirseği: Göz kapaklarında çıkan bir sivilce, arpacık.
Kel hastalık: Verem.
Kelmuhra: Ur.
Kengi: 1. Romatizma; 2. Lum-bago; 3. Nezle; 4. Frengi.
Kepelek: Öksürüklü bir hastalık.
Kesikle: Nezle.
Keşeniş: Kangren.
Kevgi: Romatizma.
Kıcık: Bir çeşit cilt hastalığı.
Kıki: Guatr hastalığı.
Kıl başı: İnsanlarda parmak üzerinde çıkan yumruk büyüklüğünde bir çeşit çiban.
Kılınç: Bademciklerin şişmesiyle çene altında beliren bezeler.
Kılkar: Çoğu zaman parmak uçlarında görülen, ağrısı çok şiddetli bir çeşit kabarık yara.
Kırran: Veba.
Kısma: Menenjit.
Kıtır: Kel hastalığı.
Kıylama: Parmak uçlarında çıkan iltihaplı yara, dolama.
Kızanbıç: Kızamık.
Kızdırma: Sıtma.
Kızık: Uyuz.
Kızıl: Kasıkta çıkan bir çeşit çiban.
Kızılavruv: Kuş palazı, difteri.
Kızılca/Kızılçık: 1. Bir çeşit çiçek hastalığı; 2. Kızamık.
Kızılgevrek: Kızıl hastalığı.
Kızılğicik: Bir çeşit göz hastalığı.
Kızılyara: Şirpençe hastalığı.
Kızılyel: Albümin hastalığı.

Kızılyörük/Kızılyuğruk/Kızılyüğüruk/Kızılyürük: Yılancık hastalığı.
Kıbar hastalığı: Cinsel sapıklık (erkeklerde).
Kif: Frengi hastalığı.
Kirli paçavra: Kolera.
Koço: Boğmaca.
Kokarca: Deride pis kokulu çibanlar oluşturan bir çeşit hastalık.
Koltuk çibanı: Koltuk altında çıkan, köpek memesi denilen çiban.
Konuk: Bir çeşit göz hastalığı.
Kop: İnsan ve hayvan vücudunda çıkan kabarcık, şiş, kabartı.
Kotor/Kotur: Uyuz hastalığı.
Koyanavrul: Sara hastalığı.
Köme: Kızamık.
Kör çiban: Başı olmamış çiban.
Köre: Kuru egzama, temriye.
Kösnü: Gudde, beze iltihabı, adanıt.
Köstü: Yılancık hastalığı.
Kötüce: Nezle.
Kötü yara: 1. Frengi; 2. Frengi, cüzzam vb. hastalıklar nedeniyle oluşan yara.
Kuç: Ellerde ve ayaklarda olan kökleri derine inen bir çeşit deri hastalığı, mantar.
Kuldur: Fıtık hastalığı.
Kurbacık/Kurbağacık: Küçük çocukların dil ve damaklarında olan kabarcıklar.
Kuruburu: Dizanteri.
Kurudan: Verem.
Kurugicik: Uyuz.
Kuruyel: Romatizma.
Kusağ/Kusah: Kolera.
Kuşkuyruğu: 1. Büyük çiban; 2. Difteri.
Küdrüvçü: Şarbona benzeyen, dağlanarak iyileştirilen bir hastalık, yakma hastalığı.
Külleme: Frengi.

Macca/Maçça/Maçca: 1. Yangı, yangılanmış yara, onulması güç yara; 2. Dert, hastalık (firengi, kanser, sıracaya gibi ağır hastalıklar).

Malahma: Sıtma.

Mankafa: Fıtık, kavlıç.

Mayasır/Mayasur/Miyasıl: Mayasıl hastalığı.

Melehor: Korkudan bedende çıkan isilik, sivilce, uçuk.

Menengiç: Menenjit.

Mimis/Mimil: Sivilce.

Morca: 1. Şarbon çıbanı, karaçıban; 2. Olgunlaşmamış küçük kan çıbanı.

Mucur: Göz hastalığı, trahom.

Nazla: 1. İnme, felç; 2. Soğuk algınlığı, grip.

Nekse: Sızı, yel, romatizma.

Nime: İnme, felç.

Nuzla: 1. Sivilce; 2. Nezle, dişeti nezlesi; 3. Romatizma; 4. Dişetle-
rinde oluşan kaşıntılı bir hastalık.

Oğlanlık: Bebeklerde yüksek ateş nedeniyle baygınlık biçiminde beliren bir hastalık.

Oğrah/Oğrak/Uğnak/Uğrah/

Uğrak: Sara, cin çarpması.

Ondubozan: Damar hastalığı.

Ordubozan: Varis hastalığı.

Öğütleme: Yüz şişmesi hastalığı.

Ökencek: Göğüs tutukluğu, nefes darlığı.

Ölet: 1. Veba; 2. Kolera.

Öpke avruu: Verem.

Örken: Verem.

Ötrek/Ötrük/Ötürek/Ötürgeç/

Ötürüg/Ötürük: Sürgün, ishal.

Özağrısı: İshal, sürgün.

Pambucak/Pamucak: Küçük çocukların ağzında olan pamukçuk hastalığı.

Paryandı: Kızamık.

Patlama: Gözü kör eden bir çeşit hastalık.

Pınta: 1. Grip; 2. Zatürre.

Pısırik: Nezle.

Pontal: 1. Akciğer yangısı, zatürre; 2. Akciğerzarı yangısı, zatülcenp.

Puc: Felç hastalığı.

Punta: 1. Akciğer yangısı, zatürre; 2. Grip; 3. Kızıl.

Sakas: Yara.

Sakat: Çıban ya da yara kabuğu.

Sakava: Grip hastalığı.

Sakırğa: Uçuk.

Salım: Nezle.

Sangra/Sanra/Sanrağı: Nezle, soğuk algınlığı.

Saplıcan/Satlıcan: Akciğer yangısı, zatülcenp.

Saşgıran: Kellik hastalığı.

Satah/Satak: Grip, nezle gibi salgın hastalık.

Sav: Üşütme, nezle.

Sazağan/Sazak/Sazan/Sızanah/Sızğan/Sızığan: Sivilce, çıban, ergencelik.

Seçime: Frengi, belsoğukluğu gibi hastalık.

Sengi: Vücudun belden aşağısında olan hastalıklar.

Sepbece/Sepmece: Küçük sivilce.

Serpinti: Yaranın çevresinde çıkan küçük sivilceler.

Setircem: Akciğer yangısı, zatülcenp.

Seyirtgen/Seyirtken: Yılançık.

Sıkkınlık: Sıcaktan deride oluşan küçük sivilce, isilik.

Sıkmaca: Bir çeşit çocuk hastalığı.

Sınnan: Kanser.

Sıracaya: Pis, irin, yara.

Sırğı: Diş nezlesi, diş ağrısı.

Sıtma: Sıtma hastalığı.

Sızanah: Sivilce.

Sızğan/Sızığan: Küçük çıban, sivilce.

Sidiksai: Sidiği tutamama ya da yapamama hastalığı.

Sinil/Singil: Siğil, deride sert kabarcıklar.

Sivil: 1. Siğil; 2. Sivilce.

Sivilci: Sivilce.

Sişil: Siğil.

Söggünlük: Sürgün, ishal.

Sökel: 1. Humma, ateşli bir hastalık; 2. Tifo; 3. Zatürre; 4. Öldürücü grip.

Sökkem/Sukkam/Sükgem/Sükkam/Sükkem/Zökem/Zukön/Zükam/Zükgam/Zükgem/Zükam/Zükkan/Zükkem: Nezle.

Suluca: Genellikle çocukların yüz ve başlarında görülen iyileştirilmediğinde kelliğe dönüşen irinli yara.

Sücce/Sütçe: Verem.

Süğü/Süyü: Çıban.

Sürek: İsilik.

Sürgü/Sürgün/Sürgünlük: İshal.

Sürk: 1. İsilik; 2. Kızarıp kabarak beliren kaşıntılı bir çeşit deri hastalığı.

Sütgam: Soğukalgınlığı.

Sütsızma: Bir çeşit çocuk hastalığı.

Şaklak: Deride sulu kabarcık.

Şerbetleme: Frengi.

Şiroz: Siroz.

Şivil: İshal.

Şoba: Nezle.

Şor: Nezle.

Tabak: Şap hastalığı.

Takır: Fıtık hastalığı.

Talağauruv: Şarbon hastalığı.

Talav: Tehlikeli ve öldürücü bir çeşit hastalık.

Taplan: Mide bozukluğu.

Tatarhami: Sağ taraftan gelen ağrı; apandisit ağrısı; çoklukla öldürücü bir hastalık.

Tavuhbelerüğü/Tavukkarığı/Tavukkarası: Gece körlüğü, karanlıkta görememe.

Tavukgötü: El ve ayakta olan siğile benzer bir çeşit yara.

Tebe: Fıtık.

Telauruv: 1. Tifüs; 2. Beyin humması.

Temire/Temirek/Temra/Temre/Temreğe/Temreğu/Temreği/Temrei/Temrek/Temreki/Temrevü/Temreyi/Temro/Temroğ/Termiye: Bir çeşit deri hastalığı, temriye.

Ter/Terecik/Ter hastalığı: Tifo.

Terleme: 1. Tifo; 2. Akciğer hastalığı.

Terletme: 1. Tifo; 2. Zatülcenp; 3. Humma.

Tersi bozuk: Sürgün, ishal.

Tınav: Nezle.

Tırahom: Trahom.

Tırık: Sürgün, ishal.

Tilkiburnu: Koltuk altında çıkan kan çıbanı.

Tırlak/Törlek: Sürgün, ishal.

Tıvga/Tıvğa: 1. Çocuğu yaşmayan kadınlarda görülen bir hastalık; 2. Çocuk bedeninde mor lekelerle beliren bir çeşit hastalık.

Tıvgı: Tetanos.

Tolama: Dolama.

Tomatizma: Romatizma.

Topak: 1. Kabakulak; 2. Bir çeşit çıban.

Törtör: İshal.

Tulumkabası/Tulunkabası/Tulumşak/Tulumşişi: Kabakulak.

Tutalga/Tutak/Tutalık/Tutar/Tutarak/Tutarı/Tutarık: Sara hastalığı.

Tut: Gözde oluşan kara benek.

Tuzlubalgam: Egzama hastalığı.

Tümü: Nezle.

Tüpleme: Çocuklarda karın şişliği ile beliren bir çeşit hastalık.

Ucuk: Uçuk.

Uluma: Deride kaşıntılı kabarcıklarla beliren hastalık.

Ur: Fıtık.

Urama: 1. Ur, şişlik; 2. (şeytana, cine) çarpılma.

Uzunöksürük: Boğmaca.

Ündürme: İnme, felç.

Ürküntü: 1. Yüzde çıkan, yüzün başka yerlerine dağılan yara, çıban; 2. Sivilce, alerji.

Üşük: Soğuk algınlığı.

Üşütme: 1. Sıtma; 2. Zatürre; 3. Soğuktan ileri gelen hastalık.

Üzeriyüklü: Gebe.

Üzerli: Gebe.

Vart: Çıban.

Verem: Verem.

Veze: Küçük bebeklerin başında çıkan yara.

Virik: Sürgün, ishal.

Vurgun: Zatülcenp.

Yakacak/Yakma/Yakmaca:

Şarbon hastalığı, karaçıban.

Yakarca: Zona, deride oluşan, ağrılı, kaşıntılı kabarcıklar.

Yakı: Sürgün, ishal.

Yalama: Dudakta çıkan yara, uçuk.

Yamık: Antep çıbanı.

Yankın: Lekeli humma.

Yanma: 1. Romatizma; 2. Kangren.

Yarımlık: Fıtık.

Yarımmine: Felç.

Yatağan: İnme, felç.

Yatalak/Yatalgı: Tifo.

Yatalık: 1. Ateşli hastalık; 2. Tifo; 3. Zatülcenp; 4. Zatürre.

Yazma: Kabakulak.

Yel: Ağrı, sızı, romatizma.

Yellenme: Sara.

Yelpik: Ağrı, sızı, romatizma.

Yelpik/Yelpük/Yilpik: Nefes darlığı, bronşit.

Yenirbaşı/Yenür/Yenürce/Yinir/Yiyiciyara: Frengi.

Yenirce: 1. Frengi; 2. Şirpençe; 3. Cüzzam.

Yerdeki: Koltuk altında çıkan şişkinlik, hıyarcık.

Yeyilme: Kanser.

Yılandık: 1. Kemik veremi; 2. Yüzde şişme biçiminde görülen bir hastalık; 3. Kasıkta, kol altında ya da boyunda şişkinlik yaparak beliren bir hastalık, akarca; 4. Gövdede şişkinlikler yapan ve sıkıntıdan olduğu sanılan bir hastalık.

Yıldırım: İnme, felç.

Yıllık: Antepçıbanı.

Yılyarası: Antepçıbanı.

Yiyiciyara: Kanser.

Yorgaca: 1. Boğmaca; 2. Tifo ve benzeri hastalık.

Yöreme: 1. Parmakta çıkan dolama; 2. Kanser.

Yumrucak: Veba.

Yumurcak: İyileşmeyen çıban.

Yüğük: 1. Yılandık hastalığı; 2. Çocukta bağırsak sancısı ile beliren bir hastalık.

Yüğuruk: Yılandık hastalığı.

Yüğüruk: Göbek altında şişkinlikle beliren bir hastalık.

Yüklü: Gebe.

Zamarıh: Çıban.

Zara: Sara, epilepsi.

Zemberek: Zatürre.

Zıngıtrak: Sıtma.

Zipik: Sivilce.

Zivan: Sivilce.